

Stanislovas
Sajauskas

MARIJAMPOLĖ

IŠ PRAEITIES Į DABARTĮ

Stanislovas Sajauskas

MARIJAMPOLĖ

IŠ PRAEITIES Į DABARTĮ

Mielos Marijampolės Bibliotekai –

prof. Stanislovas Sajauskas

Kaunas 2011

LI-

2012. 10. 9

Redagavo Justinas Sajauskas
Maketavo Stanislovas Sajauskas

PADĖKA RĖMĖJAMS:

UAB „ŽINIŲ FONDAS“

A. V. DUNDZILAI

Viršeliuose:

- Jokūbo Skrinskos fotografija. Marijampolė, 1906 m.
- Paminklas Tauro apygardos partizanams Marijampolėje, atidengtas 2003 m.
Skulpt. Alfonsas Vincentas Ambraziūnas.
- Medalio LIETUVOS KŪRĖJAI, skirto Lietuvos nepriklausomybės šimtmečiui, eskizas.

Tituliniame lape Marijampolės herbas pagal B. Šaliamoro piešinį, 1924 m.

© Stanislovas Sajauskas, 2011

ISBN 978-9955-03-686-9

Marijampolės Petro Kriaučiūno
viešoji biblioteka (Vytauto g. 20)
Informacijos skyrius Nr. 79
Invent. Nr. 4119252

*Mamos, Sibiro tremtinės
Elzbitos Viskačkaitės-Sajauskienės
šviesiam atminimui*

ELZBIETA VISKAČKAITĖ-SAJAUSKIENĖ
1915 – 2003

TURINYS

IVADAS	7
MARIJAMPOLĖS MIESTO PRAEITIES AKCENTAI	8
FOTOGRAFIJOS MARIJAMPOLĖJE IŠTAKOS	20
Seniausios Moisiejaus Buhalterio fotografijos (1892–1915)	35
Fotografo Jokūbo Skrinskos portretai (1899–1915)	44
Senieji Marijampolės vaizdai	49
Marijampolė Pirmojo pasaulinio karo metais (1915–1918)	55
Lietuvos pirmosios nepriklausomybės pradžios fotografijos	59
KNYGNEŠYSTĖS EPOCHA	61
Knygnešys Juozas Akelaitis	67
Jonas Basanavičius	68
Didysis Varpininkas Vincas Kudirka	72
Poetas Petras Arminas-Trupinėlis	75
Lietuvybės puoselėtojas Petras Kriaučiūnas	77
KALBININKAS JONAS JABLONSKIS-RYGIŠKIŲ JONAS	78
LIETUVOS KRIKŠČIONIŲ ŪKIO DRAUGIJA „ŽAGRĖ“	82
VIENUOLIJOS	86
Marijonų vienuolynas	86
– Marijonų generolas Vincentas Senkus	92
– Palaimintasis Jurgis Matulaitis	93
– Vyskupas dr. Pranciškus Petras Būčys	101
– Kun. dr. Jonas Totoraitis	103
Vargdienių Seselių kongregacija	107
BAŽNYČIOS	110
Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia	110
Šv. Vincento Pauliečio bažnyčia	113
ŠVIETIMAS	116
„Žiburio“ mergaičių progimnazija	116
Marijampolės „Žiburio“ gimnazija	118
Rygiškių Jono gimnazija – lietuvių tautinio atgimimo lopšys	120
– Prof. dr. Juozas Eretas-Jakaitis	125
Marijonų gimnazija	128
Rygiškių Jono valstybinė mergaičių gimnazija	133
– Mokytojas Zigmas Masaitis	137
Marijampolės mokytojų seminarija	140
Realinė gimnazija	149
Petro Armino mokykla	150
Petro Kriaučiūno pradinė mokykla	152
Kitos Marijampolės mokyklos	153
MARIJAMPOLĖS SKAUTAI	156
LIETUVOS SAVANORIAI	160

LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO VYTENIO 9-ASIS	
PĖSTININKŲ PULKAS	162
BRIGADOS GENEROLAS ANTANAS GUSTAITIS	177
MARIJAMPOLĖS ŠAULIAI	178
VILNIAUS VADAVIMO SĄJUNGOS MARIJAMPOLĖS SKYRIUS	182
VYTAUTO DIDŽIOJO KOMITETO MARIJAMPOLĖS SKYRIUS	184
MARIJAMPOLĖS VAIZDAI	186
Renginiai	198
Marijampolės senosios kapinės	208
Šešupė	212
AMATAI, VERSLAI, PRAMONĖ	214
Vlado Bartlingo vaistinė	217
Marijampolės cukraus fabrikas	219
KULTŪRA MARIJAMPOLĖJE	223
Knygų leidybos bendrovė „DIRVA“	223
Meno saviveikla	227
Marijampolės teatras	229
Juozas Olinardas Penčyla	232
Kūno kultūra ir sportas	234
MARIJAMPOLĖS PAŠTAS	240
MARIJAMPOLĖS VALSTYBINĖS ĮSTAIGOS	245
KARAS IR JUODASIS POKARIS	249
Kun. Jonas Petrika	249
Vietinė Rinktinė Marijampolėje	251
Juodasis pokaris	252
Partizanas Vincas Radzevičius-Vaidila	263
Vyskupas Vincentas Borisevičius	265
Anelė Julija Senkutė-Pušelė	268
Sibiro lageriai ir tremtys	270
Laisvės gynėjas Rimantas Juknevičius	277
REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA	284
PADĖKOS	286
AUTORIUS APIE SAVE	287

Į V A D A S

Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. ypač pagyvėjo miesto, kuriame gyvenau – Marijampolės, praeities ir kultūros tyrinėjimai. Regis, taip atsitiko dėl to, kad sovietinės okupacijos sąlygomis tikroji Marijampolės istorija, jos žmonių likimai ir nuveikti darbai galėjo būti skelbiami tik valdžios žmonių ir tik griežtai cenzūruojami. Taigi – iškraipyti, susovietinti, pameluoti.

Nepriklausomybė nudžiugino marijampoliečius naujų studijų gausa. Paminėtini mokytojo Vinco Peckaus knyga „Senoji Marijampolės gimnazija“ (1992), prof., habil. dr. Algimanto Miškinio monografija „Marijampolės miestas iki 1940“ (1995), dailės istorikės ir kultūrologės dr. Gražinos Marijos Martinaitienės monografija „Užnemunės grafai Butleriai ir jų meninis palikimas“ (2002), Vytauto Viliūno „Teatras Marijampolėje“ (2002), Paulinos Danutės Vidrinskienės ir Zigmanto Vidrinsko surinkti ir paskelbti gausūs prisiminimai apie Suvalkijos šviesuolius, tremtinius, partizanus.

Pastebėtina, kad daugelis šių darbų, išskiriant G. M. Martinaitienės veikalą, atspausdinti nepakankamai kokybiškai, todėl neįmanoma nei pasigėrėti fotografų meistriškumu, nei įžvelgti pateikiamų vaizdų detales. Šią padėtį mėginta ištaisyti albuminio formato leidinyje [S. Sajauskas, V. Juraitis. „Senoji Marijampolė“ (2010)]. Deja, ir jame vaizdai vienspalviai, o ribota albumėlio apimtis leido panaudoti tik nedidelę dalį autoriaus rinkinyje sukaupytų senųjų fotografijų. Apmaudu, kad leidinyje liko nenurodyta nuotraukų priklausomybė.

Albumas „Marijampolė. Iš praeities į dabartį“ atsirado iš noro paviešinti dar niekur neskelbtas fotografijas, dokumentus bei kitus objektus, vienaip ar kitaip susijusius su marijampoliečių gyvenimu ir veikla. Kartu skaitytojai supažindinami su pirmųjų profesionalių miesto fotografų L. Anšero, W. Homano, M. Buhalterio, J. Skrinskos, Z. Tezboš, J. Vindsbergo, S. Rūškio, J. Fridbergo nuotraukomis.

Leidinyje didžiausias dėmesys skirtas ne Marijampolės vaizdams, o žmonėms, kurie mūsų mieste gyveno ir darbavosi. Kas nežino Lietuvos patriarcho, Lietuvos Tarybos pirmininko ir Vasario 16-osios Akto signataro Jono Basanavičiaus, lietuvių bendrinės kalbos tėvo Jono Jablonskio, ateitininkų sąjungos įkūrėjo ir vadovo prof. Prano Dovydaičio, pavasarininkų vado prof. Juozo Ereto-Jakaičio, Rygiškių Jono gimnazijos direktoriaus Antano Daniliausko, Marijampolės mergaičių gimnazijos direktoriaus Zigmo Masaičio. Visi jie susiję su Marijampole! O kur dar švietėjiška veikla pagarsėję vienuoliai-marijonai ir kunigai, pradedant Palaimintuoju Jurgiu Matulaičiu, Rygiškių Jono gimnazijos kapelionu Jonu Petrika; kur šios gimnazijos mokiniai, puoselėję lietuviybę ne tik lietuviškos spaudos draudimo metais, bet ir juodajame pokaryje; kur to pokario tremtiniai, politiniai kaliniai, partizanai! Kur pagaliau Atgimusi Lietuva ir jos didvyriai!

Nuoširdžiausiai dėkoju visiems geranoriškiems mano talkininkams ir talkininkėms, pirmiausia mokytojai Genovaiti Jarumbavičiūtei, inžinierei Nijolei Gudaitytei, Marijai Sirutytei-Kuprienei, Vandai ir Rimantui Juknevičiams, Vilmai Populaigienei, Antanui Vytautui Dundzilai. Tikiu, kad šis albumas taps visų mūsų savastimi.

Autorius

PADĖKOS

Nuoširdžiai dėkoju už pagalbą:

Algimantui Antanevičiui	(A. A.)	A. Manelytei-Straleckienei	(A. M.-S.)
Antanui Burkui	(A. B.)	Taurui Mekui	
Astai Bagdonavičienei	(A. B.)	Adomui Miliauskui	(Ad. M.)
Jadvygai Bartlingaitei	(J. B.)	Almantui Miliauskui	(Al. M.)
Teresei Bridžiuvienei	(T. B.)	Petrui Narinkevičiui	(P. N.)
Antanui Čėplai	(A. C.)	Irmantui Petrauskui	
Steponas Čaikauskui	(S. Č.)	Vilmai Populaigienei	(V. P.)
Vytautui Gauliai		Vyčiui Ramanauskui	(V. R.)
Daliai Giniuvienei	(D. G.)	Juditai Sajauskaitei-Gudaitienei	(J. S.-G.)
Romualdui Girkui	(R. G.)	Justinui Sajauskui	(J. S.)
Daliai Grimalauskaitei	(D. Gr.)	Gracijui Sakalauskui	(G. S.)
Henriko Grinevičiaus sūnui Tomui	(H. G.)	Aleksandrui Samoilovui	(A. S.)
Vidmantui Gudaičiui	(V. G.)	Vytautui Sinkevičiui	(V. S.)
Nijolei Gudaitytei	(N. G.)	Vaidai Sirvydaitei-Rakutienei	(V. R.)
Aldonai Jarumbavičiūtei	(A. J.)	Marijai Sirutytei-Kuprienei	(M. S.-K.)
Genovaitei Jarumbavičiūtei	(G. J.)	Loretai Skinkienei	(L. S.)
Vandai ir Rimantui Juknevičiams	(V., R. J.)	Gerardui Skrickiui	(G. S.)
Dainiui Junevičiui	(D. J.)	Artūrai Šablauskui	(A. Š.)
Magdalenai Karčiauskienei	(M. K.)	Aldonai Teiberienei	(A. T.)
Alinai Reginai Paulinaitei-Kardokienei	(A. K.)	Loretai Tolkovienei	(L. T.)
Domininkui Kaubriui	(D. K.)	Alvydui Totoriui	
Viktorui Krulickui	(V. K.)	Rimvydui Urbonavičiui	
Mildai Kulikauskienei	(M. K.)	Algimantui Urbonui	(A. U.)
Raimundui Lapui	(R. La.)	Danutei Paulinai Vidrinskienei	(D. P. V.)
Stanislavai Laurinaitienei	(S. L.)	Liudai Viliūnienei	(L. V.)
Romui Linioniui	(R. Li.)	Romualdui Vilkeliai	(R. V.)
Sauliui Lukėnui	(S. Lu.)	Irenai Zailskienei	(I. Z.)

Taip pat dėkoju:

Kalvarijos krašto etnografijos muziejui	(KKEM)
Kauno apskrities viešajai bibliotekai	(KAVB)
Lietuvos medicinos ir farmacijos muziejui	(LMFM)
Lietuvos nacionaliniam muziejui	(LNM)
Marijampolės kraštotyros muziejui	(MKM)
Marijampolės Petro Kriaučiūno viešajai bibliotekai	(MPKVB)
Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejui	(MTAPT)
Marijonų vienuolynui	(MV)
Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui	(NMKČDM)
Vilkaviškio vyskupijos muziejui	(VVM)

* * *

Autoriaus rinkinys (S. S.)

* Skliaustuose – iliustracijos pateikėjo nuoroda knygoje.

JONAS JABLONSKIS

VINCAS KUDIRKA

JONAS BASANAVIČIUS

1918

LIETUVOS KŪRĖJAI IR ŠVIESUOLIAI

2018

MARIJAMPOLĖ